

'Fascist', scheldwoord of waarschuwing?

In dit artikel vertelt Matthijs Brinkhuis ons meer over de vraag of het gerechtvaardigd is om hedendaagse politici en/of partijen fascistisch te noemen. Dit doet hij op basis van zijn geschiedeniscriptie, waarvoor hij onderzocht hoe historici in Nederland omgaan met de fascisme-analogie en in hoeverre zij de vergelijking rechtvaardig achten.

Matthijs Brinkhuis

In 1968 schreef historicus A.A. de Jonge in het nawoord van een studie van de NSB dat de Boerenpartij – een rechtse partij geleid door de roemruchte boer Koekoek – ‘in haar demagogie vaak herinnerd aan stromingen van vóór de oorlog.’ Voor de lezer die net een verhandeling over

omgaan met de fascisme-analogie en in hoeverre zij de vergelijking rechtvaardig achten. Ik wil jullie hier graag in sneltreinvaart in meenemen.

In Nederland begint het fascisme-debat onder historici in 1968, met de bovengenoemde vergelijking van de Jonge. Dit debat heb ik in vier verschillende fasen ingedeeld. In de eerste fase (1968-2001), die loopt van de Boerenpartij, via Hans Janmaat tot de intrede van Pim Fortuyn in de politiek, was er sprake van terughoudendheid en sporadische vergelijkingen onder historici. Tijdens de tweede fase (2001-2007), door de opkomst van en moord op Pim Fortuyn, komt de fascismevergelijking op en wordt deze analogie besproken door historici. Tijdens de derde fase (2007-2019) groeit de discussie uit tot een beginnend de-

bat over het 'f-woord', voornamelijk door de opkomst van Geert Wilders. Vervolgens, vanaf maart 2019, vanaf de beruchte 'Uil van Minerva speech' van Thierry Baudet na zijn zege bij de Provinciale Statenverkiezingen, verkeert het nu in een fase van open en fel debat. Het is dus duidelijk te zien dat het fascismedebat steeds meer intensificeert.

zich dus niet in de marge van de politiek, zoals bij de partijen van Hans Janmaat (Centrumpartij en Centrumdemocraten) nog het geval was. Een groter extreemrechts leidt ook tot een grotere vraag vanuit de samenleving, bijvoorbeeld vanuit journalisten of maatschappelijke organisaties, aan historici om dit fenomeen te duiden. Tegelijkertijd zie je dat bij historici zelf hun kijk op het publieke debat verschuift. Geschiedenis werd tot de jaren zeventig nog als een zo wetenschappelijk en apolitiek mogelijke onderneming gezien. Vanaf de jaren zeventig was hier een duidelijke omslag in te zien, waarbij historici zichzelf ook meer zagen als onderdeel van de samenleving en daarmee ook moreel verplicht om hun kennis te gebruiken in het publieke debat. De intensivering van het debat lijkt dus zijn oorsprong te vinden in een combinatie

vergelijking?) manier om over de vergelijking te argumenteren. Deze maatschappelijk-historische en academisch-historische discussies lopen in praktijk door elkaar. Historici zijn over het algemeen behoedzaam. Op een enkeling na noemt geen enkele historicus een politieke actor regelrecht fascistisch. Een deel van de historici vindt het geen zinvolle exercitie, vanwege de feitelijke onjuistheden en/of omdat het averechts werkt. Een even zo grote groep kiest echter een soort middenweg. Hier weer een deel van vindt de vergelijking gerechtvaardigd omdat een historicus elk fenomeen met elkaar kan vergelijken, zolang het historisch verantwoord is. Sommige historici onderschrijven ten slotte het moreel appél die van zo'n vergelijking kan uitgaan. De vergelijking kan helpen in de 'strijd' tegen radicaal-rechts: door dergelijke terminologie te bezigen en parallellen tussen een donkere periode in de geschiedenis en het heden kan een historicus duidelijk maken dat retoriek en acties van hedendaagse politieke actoren potentieel een gevaar voor de democratie zijn. Historicus Robin te Slaa, die twee vuistdikke boeken over de NSB heeft geschreven en dus een kenner is van het interbellum, verwoordde het in een interview met *Trouw* als volgt: "Ik geloof in de beginselen van de democratische rechtsstaat en constateer dat deze stelselmatig worden ondermijnd door Forum. Hier ben ik bezorgd en verontwaardigd over. Als historicus die zich bezighoudt met de bestudering van het fascisme kan ik wijzen op bepaalde overeenkomsten met bewegingen uit de vorige eeuw (...). Dat beschouw ik inderdaad als een taak van mij."

Onverstandig

Zelf denk ik dat politieke actoren zonder voorbehoud fascistisch noemen buitengewoon onverstandig

is. Zoals door veel historici die zich in dit debat hebben gemengd terecht is opgemerkt, is de context van nu en de jaren dertig erg verschillend. Ook wordt in onze maatschappij het woord 'fascist' te pas en te onpas gebruikt en dit draagt niet bij aan een beter begrip van fascisme of de bestrijding van extreme ideeën. Tegelijkertijd is er sinds de radicalisering van Forum wel iets veranderd. Ook dit wordt door meerdere historici onderschreven. De partij plaatst zichzelf steeds meer buiten de democratische rechtsorde, gebruikt controversiële tactieken, en heeft ideologisch bedenkelijke ideeën. Historici zijn absoluut gerechtvaardigd dit aan te stippen en te waarschuwen voor hen die zich afzetten tegen de democratie en rechtsstaat. Zolang de gesitueerdheid en inhoudelijke verschillen worden benadrukt, kunnen de overeenkomsten tussen zeer radicale partijen zoals Forum en het fascisme zeker worden benoemd – niet als loze scheldwoorden, maar vanuit een oprechte bezorgdheid vanwege die overeenkomsten.

Het zou goed zijn als wij ons als GroenLinksers beseffen welke kracht het 'f-woord' heeft en bewust zijn met het gebruik hiervan. Woorden en kwalificaties doen ertoe. Voorzichtigheid is dus geboden. Tegelijkertijd betekent dit juist ook dat daadwerkelijke fascistische kenmerken van bijvoorbeeld Forum niet onbesproken moeten blijven en wij ons daar altijd tegen uit moeten blijven spreken.

Stel je eens voor

Een meisje, 4 jaar oud. Haar eerste schooldag. Twee vlechtjes, rugzakje, broodtrommel, boterham met pindakaas. Huppelend naar school. In de klas verstond niemand haar, Nederlands was niet haar eerste taal.

Stel je eens voor dat je opgroeit in een minder kansrijk milieu. Dat je drie keer harder moet werken dan andere kinderen om de achterstand in te halen. Dat je met honger in de klas zit of de taal niet spreekt. Dat het normaal is dat mensen tegen je zeggen dat je gezien je achtergrond, die van je ouders of de buurt waar je opgroeit, maar niet teveel van de toekomst moet verwachten.

Stel je eens voor wat er dan nu beter kan. Hoe maken we van al die kinderen die nu rondlopen gelukkige en betrokken toekomstbewoners? De keuzes die we nu voor het onderwijs maken, hebben nog jarenlang hun weerslag op onze jeugd en daarmee op onze samenleving. Waar moet het naartoe met het onderwijs?

Die laatste vraag biedt ruimte om te dromen – een niet onbelangrijk tegenwicht van de politieke waan van de dag. Als ik droom over onderwijs, droom ik dat ieder kind vanuit een stevige basis zelf kiest welke school bij hem of haar past. En ja, die ontdekkingsreis zou best wat langer mogen duren dan tot je 12e verjaardag. Het maakt niet meer uit waar je wieg heeft gestaan. Schooladviezen hebben een minder grote rol. Er is meer ruimte voor differentiatie en de mogelijkheid om jezelf te ontwikkelen.

Stel je eens voor: het perfecte onderwijsstelsel, inclusief en passend. Oog voor de potentie van elk afzonderlijk kind. Alle kinderen gelijke kansen om hun eigen talenten te ontwikkelen. Elk kind met een rijk dagprogramma met sport, cultuur, techniek, natuur, begeleiding en nabije zorg. Het kind als belangrijkste drijfveer. En niet het systeem. Een kansrijke start voor elk kind betekent dat je omgevingsfactoren waar je zelf geen invloed op hebt en die voor ongelijkheid zorgen, moet compenseren. Kansrijke start vraagt om kansrijke omgevingen, en om partnerschap tussen gemeente, scholen, kinderopvang, ouders en andere betrokkenen. Vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid voor het welzijn en de ontwikkeling van onze kinderen. Goed onderwijs en kansen voor kinderen maak je immers samen!

Stel je nog één keertje voor: een meisje, 4 jaar oud. Haar eerste schooldag. Twee vlechtjes, rugzakje, broodtrommel, boterham met pindakaas. Huppelend naar school. In de klas verstond niemand haar, Nederlands was niet haar eerste taal. In haar klas staat een juf. Deze juf kon de wereld noch het systeem veranderen, maar veranderde wel haar wereld. Deze juf was een natuurtaalent. Ze was grappig, lief, geduldig. Ze kon zingen en bedacht gekke dingen. Ze zag in ieder kind potentie. Dat meisje was ik. Juf Jetty haar naam. Voor mij, de kracht van onderwijs ben jij!

Esmah Lahlah is wethouder Bestaanszekerheid, Kansengelijkheid en Talentontwikkeling in de Gemeente Tilburg.